

Kísérletek a pénzügyi szabályozás kvantitatív elemzésére

Olyan modellezési kísérletek eredményeiről számolunk itt be, amelyeket a pénzügypolitika és a szabályozás néhány kiemelt kérdésének kvantitatív elemzésére végeztek a VII. ötéves terv előkészítésének szakaszában.

Az itt sorakozó tanulmányok különböző oldalakról közelítve tárgyalják eltérő területek szabályozási, pénzügyi magatartási jellemzőit, a leszűrhető következtetések azonban számos ponton kapcsolatot teremtenek e munkák között. Azonos kérdésekre keresnek választ a nagyon eltérő megközelítési módszereket alkalmazó kutatások: milyen tényezők határozzák meg a jövedelemtulajdonosoknak a szabályozó beavatkozásra adott válaszreakciót, és hogyan jelölhető ki a szabályozóelemek továbbfejlesztésének iránya úgy, hogy a kibontakozó folyamatok megfeleljenek a gazdasági helyzetünkből adódó követelményeknek.

A jövedelemfolyamatok összefüggéseiből származó *feltételek*, a szabályozási kérdések tárgyalásának keretét adó *követelmények* és *alternatívák* röviden a következők.

I. A szabályozás funkciói

A pénzügypolitika és költségvetési politika a jövedelem keletkezése, elosztása és újraelosztása fázisaiban a *gazdaságpolitika céljaiból eredő követelményeket* érvényesíti. A beavatkozás különböző módozatai befolyásolják a jövedelemmel való rendelkezést. Egyrészt megosztják a jövedelmet a költségvetés, a gazdálkodók és a lakosság között, másrészt befolyásolják az egyes jövedelemtulajdonosok jövedelemfelhasználási viselkedését, a fizetőképes kereslet alakulását.

A szabályozás módszerei és a gazdasági alanyok magatartása között kölcsönös összefüggés van. A módszerek megválasztása során együtt kell mérlegelni a szabályozás *egyensúlyi (keresletszabályozási)* és *ösztonzési (hatékonysági)* funkcióit.

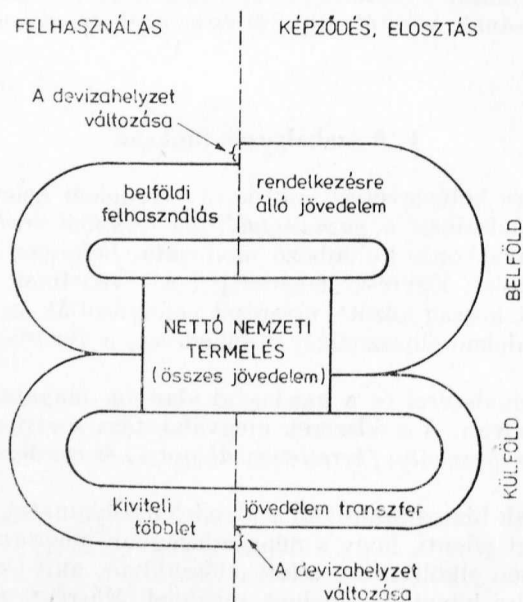
A szabályozásnak biztosítania kell a jövedelemfolyamatok kiegyensúlyozott alakulását, ami azt jelenti, hogy a népgazdaságban megtermelt jövedelemből csak annyit lehessen elkölteni az adott időszakban, ami az ország általános pénzügyi egyensúlyi követelményeinek megfelel. Másrészt mind a jövedelem megtermelése, mind pedig felhasználása fázisában olyan gazdálkodási közeget kell kialakítani, ami nem akadályozza a jövedelemtermelő képesség kibontakozását, ami elősegíti, hogy a források képződése és felhasználása a teljesítménybeni, hatékonysági különbségekhez igazodjon.

2. A jövedelemfolyamatok tendenciái (Jövedelemelosztás és felhasználás)

Napjaink pénzügyi és költségvetéspolitikai alternatívái csak a kibontakozó jövedelemfolyamatok összefüggéseiben ítélni lehetők meg. A gazdaságpolitika pénzügyi vetületének kérdései csak a tendenciák tartós összefüggései alapján fogalmazhatók meg. A jövedelmek alakulásának tényezői közötti összefüggések kvantitatív elemzése segítséget nyújt e kérdésekre adható válaszok megfogalmazásában.

A jövedelem termelésének és elosztásának eredményeként *rendelkezésre álló jövedelem* népgazdasági szinten egyenlő a nettó nemzeti termelés (összes jövedelem), valamint a külföldről kapott és a külföldre fizetett jövedelmek egyenlegének összegével.¹ A rendelkezésre álló jövedelem tartalma tehát megfelel a szó szerinti értelmének. A belföldön létrehozott jövedelmeken kívül tartalmazza a külföldről származó jövedelmeket is, viszont nem tartalmazza a belföldön létrehozott, de külföldre átadott jövedelmeket. Más oldalról a jövedelem felhasználás végreredményeként az összes végső fogyasztás és a nettó felhalmozás összege adja a nettó nemzeti termelés *belföldi felhasználását*. Tehát a kiviteli többlet és a belföldi felhasználás összege egyenlő a nettó nemzeti termeléssel.

A kiviteli többlet devizabevételeinek a külfölddel kapcsolatos jövedelemátutalások egyenlegét meghaladó része a devizahelyzet javulásaként csapódik le. A jövedelem elosztásának és felhasználásának ezen főbb folyamatait a jövedelemtulajdonosok két csoportjára (belföld, külföld) *Ábel—Bodnár—Führinger* [1] az 1. ábrán látható sémában foglalja össze.

1. ábra. A népgazdasági jövedelem képződése és felhasználása

¹ A népgazdasági mérlegrendszer ismertetése megtalálható *Árva J.* [2] könyvében, továbbá *A népgazdasági mérlegrendszer módszertana* c. kiadványban [3].

A pénzügyi szabályozás feladata, hogy a jövedelem elosztását és felhasználását úgy szabályozza, hogy létrejöjjön a gazdaságpolitika által előirányzott kiviteli többlet és ennek eredményeként a devizahelyzet tervezett javulása. A belgazdaság oldaláról ezt a célt úgy fogalmazhatjuk meg, hogy a rendelkezésre álló jövedelem felhasználását úgy befolyásolja, hogy a belföldi felhasználás az előirányzott keretek között maradjon.

Ahhoz, hogy e célokat operatíván is meg lehessen fogalmazni, az 1. ábrában alkalmazott felbontásnál részletesebben kell szemlélnünk mind a *jövedelemtulajdonosokat*, mind pedig a jövedelem *termelésének*, *elosztásának* és *felhasználásának* kategóriáit. A belföldi jövedelemtulajdonosoknak, vagyis a lakosságnak, a gazdasági szférának és a költségvetésnek a szabályozása többféle módon érheti el a kereslet és a kínálat kiegyenlítődesét.

3. A pénzügyi szabályozás alternatívái

Az elkölthető jövedelem és a belföldön felhasználható árutömeg egyensúlya jövedelemtulajdonosonként eltérő módon valósulhat meg:

- A lakosság nettó megtakarításainak növelése útján
- A gazdasági szférának nyújtott hitelek szűkítésével.
- A költségvetés bevételi többlete formájában.
- A jövedelmek egy részének befagyasztásával.
- A jövedelem vásárlóerejének csökkentésével.

A gazdaságpolitika választási lehetőségeinek mérlegeléséhez kvantitatív elemzésre van szükség. Az itt következő tanulmányok ennek *módszereit* keresik. Kipróbálva az egyes megközelítések alkalmazhatóságát, bemutatva az alkalmazás során felhasznált fogásokat, hipotéziseket felállítva és a számszerű összefüggéseket leírva, a jövedelemtulajdonos viselkedését befolyásoló összefüggések modellezése a cél.

a) A lakosság megtakarításai

A lakosság megtakarításainak *Keynes* óta központi szerepet tulajdonít a gazdaságelmélet a jövedelemfolyamatok és a gazdasági növekedés összefüggéseiben. E kérdések vizsgálatát még az is indokolja, hogy szinte alig van még egy olyan adatrendszer a magyar gazdaságban, mely annyira tükrözné a jövedelemtulajdonos autonóm viselkedését, mint a lakossági megtakarítások adatai.

A lakossági megtakarításokat meghatározó tényezők empirikus vizsgálatához *RIECKE WERNER* tanulmánya három megközelítést alkalmaz. Ezek: a *Keynes*-féle fogyasztási függvénynek megfelelő megtakarítási függvény; a *Friedman* rendszeréhez köthető összefüggés a permanens jövedelem és a megtakarítás között; valamint a pénzmennyiség stabil pénzkeresleti függvény mellett. A megfelelő alkalmazkodási folyamatokból eredeztetett megtakarítás eltérő elméleti tartalmú leírását verifikálja az 1960–1982. időszak adatai alapján egyszerű ökonometriai módszerek felhasználásával.

b) A gazdasági szféráról

A jövedelem termelését alapvetően érinti a gazdasági szférának mint jövedelemtulajdonosnak a viselkedése. A vállalatok és szövetkezetek tevékenységük finanszírozásához saját forrásaikon kívül rendszeresen igénybe vesznek külső forrásokat is, egyebek között nagy súllyal bankhiteleket. A munkamegosztásnak, az áruviszonyoknak a fejlődése elképzelhetetlen anélkül, hogy a termelés költségeinek felmerülése és a termék értékesítése, a bevétel realizálása közötti időbeli, területi és szervezeti elkülönültséget a pénz és hitelviszonyok egyre kiterjedtebb és fejlettebb rendszere hidalja át. A gazdasági szféra hitel-igényét két összetevő határozza meg. Egyrészt a bankhiteleket felhasználják a folyó tevékenység, a forgóeszközök finanszírozására. Másrészt a vállalatfejlesztés, a beruházás finanszírozásához is igénybe vesznek beruházási hiteleket. A vállalatok viselkedésének fontos jellemzője, hogy a különböző ackióikhoz milyen arányban vesznek igénybe bankhitelt és tartozásaik milyen összetételben tartalmaznak rövid-, közép- és hosszú lejáratú hiteleket. Ennek komplementere az a kérdés, hogy a vállalati önfinanszírozás alakulásában milyen tartós viselkedési jellemzők tükröződnek. E kérdések bizonyos vonatkozásaival két tanulmány foglalkozik.

ODRY ÁGOTA és SZÁZ JÁNOS a vállalati tőkenövekedés hipotetikus eseteiben vizsgálja a hitel növekedését, a törlesztőképesség oldaláról korlátozó tényezők hatását. A nyereségráta, a kamatláb, a hitel folyósítási és törlesztési ideje, a beruházási költségek finanszírozásának összetétele, valamint a nyereséget terhelő adók és a tőke növekedése között felállított algebrai összefüggések támpontot adnak e tényezők változásának egymásra és a tőkenövekedésre gyakorolt hatásai felméréséhez.

NADRAI LÁSZLÓ, SZALKAI ISTVÁN és SZÁZ JÁNOS tanulmányukban a hitel szabályozó szerepének megítélését szélesebb összefüggérendszerbe ágyazza. A monetáris szabályozás modellezéséhez a magyar gazdaságra alkalmazható fogalmi keretet alakítanak ki: a lakosság és a gazdasági szféra pénz és jövedelemfolyamatainak ökonometria leírását a fizetési mérlegre gyakorolt hatások megragadására hegyezik ki. A megközelítést elsődlegesen a gazdaságpolitikai alkalmazás praktikus szempontjai diktálják. Olyan időszakban, amikor a fizetési mérleghez alapvető gazdaságpolitikai érdekek fűződnek, a szabályozás kialakítása fázisában különösen fontossá válnak azok az elemzési módszerek, melyek érzékeltetik, hogy a különféle szabályozóelemek együttesen miként hatnak a fizetési mérlegre.

A makromodellek módszertanától elütő problémákat vet fel a vállalatok és szövetkezetek viselkedésének mikroökonómiai elemzése. A vállalatok mérlegbeszámolóit igen gazdag, részletes és aktuális információkat szolgáltatnak a tendenciák elemzéséhez. A gazdálkodók viselkedésével kapcsolatos összefüggéseket azonban csak meglehetősen körülményes fogásokkal lehet kimutatni. Hiszen a viselkedési jellemzők a vállalatok különböző tipikus csoportjaiban meglehetősen eltérnek, ezért a vállalatok eltérő jegyeit összemosó csoportosítás a tipikus jegyeket is felismerhetetlenné teszi. A vállalatok homogén csoportosításához az ismérveket a vizsgálat szempontjai határozzák meg: minél többértékű a kritériumok annál inkább szűkül az egyes csoportokba eső vállalatok köre és növekszik a „típusok” száma.

ÁBEL ISTVÁN és CSERJÉS LÁSZLÓ vizsgálja a vállalat fejlesztési forrásainak képződése és a beruházási kereslet szabályozása között az összefüggéseket.

Homogenizálási ismérvként jövedelmezőségi kategóriákat alkalmaznak. Mivel a vállalatok pénzügyi szabályozásában a nyereséget közvetlenül vagy közvetve érintő elemek vannak túlsúlyban, így természetes, hogy a szabályozók hatásának vizsgálatánál a jövedelmezőség szerinti csoportosítás ígérkezik célravezetőnek.

A mérlegbeszámolókra alapozott keresztmetszeti adatrendszeréből viselkedési egyenleteket lehet becsülni. A termelési és készletezési döntések elemzésére ÁBEL ISTVÁN és KÖRÖSI GÁBOR keresztmetszeti mintából származó becsléseket alkalmaz. Mint ahogy az idősorok alkalmazásánál meg kell követelni, hogy azonos legyen a számbavétel minden időszakra, úgy a keresztmetszeti adatoknál az elemek összehasonlíthatóságát a homogén csoportok képzése biztosíthatja. A készletezési viselkedés kapcsán a homogenizáló ismeretek tág köréből ez az elemzés a készletösszetétel egy mutatóját (saját temelésű készlet/összes készlet) emelte ki. Ez további szűkítő és konkretizáló ismeretek nélkül elemezhetővé tett a termelési és készletezési döntésekre alapvető befolyást gyakorló néhány szabályozási, pénzügyi tényezőt.

A tanulmányok több szempontból is kísérleti stádiumban levő munkálatokról számolnak be. A pénzügyi szabályozás alternatívái megítéléséhez szükséges terepet távolról sem fedik le. Összegezésük azonban az alkalmazott közgazdasági munkában felhasználható részeredmények mellett azzal a haszonnal is járhat, hogy megmutatja a még be nem járt terület elhelyezkedését.

(Beérkezett: 1985. március 5-én.)

IRODALOM

1. ÁBEL I.—BODNÁR T.—FÜHRINGER A.: A népgazdasági jövedelemfolyamatok, a pénzügypolitika és a pénzügyi szabályozás. *Pénzügyi Szemle*, 1984. 8.—9. sz.
2. ÁRVAY J.: *Nemzeti termelés, nemzeti jövedelem, nemzeti vagyon (Magyarország népgazdasági mérlegrendszer)*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1973.
3. A népgazdasági mérlegrendszer módszertana. *KSH Módszertani Füzetek*, 9. sz. 1973.

CONTRIBUTIONS TO THE QUANTITATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL CONTROL

The paper reports on experiences with modelling experiments made for analysing some questions of financial policy and control in the preparatory stage of drafting the seventh five-year plan. Tendencies of income distribution and utilization may serve as a basis for judging economic policy alternatives. The tendencies are basically influenced by the behaviour of income holders. The various modelling attempts are aimed at exploring the behavioural characteristics of income holders. The authors are searching for those interrelations of behavioural characteristics which influence the relations between income holders and the development of economic processes.

ПОПЫТКИ КОЛИЧЕСТВЕННОГО АНАЛИЗА ФИНАНСОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

В статье описывается опыт попыток моделирования, которые проводились при анализе некоторых вопросов финансовой политики и регулирования в ходе предварительной разработки седьмого пятилетнего плана. Тенденции распределения и использования дохода служат для оценки альтернатив экономической политики. Эти тенденции существенно зависят от поведения владельцев дохода. Для определения характеристик поведения владельцев дохода были сделаны различные попытки моделирования. Цель состояла в том, чтобы найти характеристики поведения, влияющие на связь между владельцами дохода и экономическими процессами.